

ROZVINUTÝ SOCIALISMUS A POLITICKÉ SVOBODY V SSSR

PROF. D. L. ZLATOPOLSKIJ, DrSc.,
zasloužilý vědecký pracovník RSFSR

Politické svobody, jako svoboda slova, tisku, shromažďování, jsou nejdůležitější součástí svobody osobnosti, odrážející její postavení v dané společnosti. V politických svobodách se zrcadlí vzájemná souvislost mezi osobností a státem, která pramení z obsahu společenských vztahů, ze samotné podstaty vládnoucího řádu. Není náhodné, že výklad politických svobod z pozic dělnické třídy a buržoazie, za socialismu a za kapitalismu je nejen odlišný, ale také v mnohém protikladný.

„Politické svobody pro nás,“ zdůrazňoval V. I. Lenin, „znamenají svobodu lidu rozhodovat o svých všelidových státních záležitostech.“¹⁾ Historická zkušenost potvrdila hlubokou pravdivost leninské myšlenky, že skutečná svoboda osobnosti, reálná politická svoboda je možná pouze za socialismu. Vybudování rozvinuté socialistické společnosti v SSSR a přijetí nové ústavy Sovětského svazu znamenaly další podstatné rozšíření politických a ostatních svobod všech sovětských občanů.

I.

Svoboda neexistuje sama o sobě, ale v rámci současné socialistické a buržoazní společnosti a projevuje se především jako svoboda osobnosti a tudíž jako atribut určitých tříd, národností, národů a jiných sociálních společenství lidí. Přesto otázka svobody se musí řešit zásadně ve vztahu k celé společnosti, jako problém sociálních vztahů působících ve společnosti a nikoli jako problém vztahující se k jednotlivé osobě.²⁾ Tato skutečnost se vysvětluje tím, že člověk je historická bytost, která vždy vystupuje a jedná v rámci určitých společenských vztahů. Totéž platí i o současné historické etapě. Vztahy existující v jakékoli společnosti, vztahy politické, ekonomické, státní, národnostní, finanční, pracovní, rodinné, morální, náboženské a jiné, jsou neuvěřitelně mnohotvárné. V dů-

¹⁾ V. I. Lenin: Spisy, sv. 6, Praha 1953, str. 368.

²⁾ Viz Kendzjuno Janagida: Filosofija svobody. Moskva 1958, str. 104.

sledku vývoje společnosti okruh těchto vztahů stále roste a samotné vztahy se stávají složitějšími.

Marxisticko-leninská filozofie proto vychází z toho, že člověka a zejména jeho individuální svobodu je možné chápat pouze v souvislosti se společností a s neobyčejně různorodými společenskými vztahy, které v ní působí. K. Marx zdůrazňoval, že lidská podstata není pouhá abstrakce, náležející jednotlivému individuu. „Ve své skutečnosti je to souhrn společenských vztahů.“³⁾

Svoboda je nejdůležitější politická kategorie současné společnosti, je produktem jejího vývoje a zároveň v mnohém určuje perspektivu jejího budoucího pohybu. Svoboda je nevyhnutelně spojená s určitými politickými, ekonomickými a jinými cíli, snahami, přáními, tužbami nejen osobnosti, ale také tříd, národností, národů a jiných sociálních společenství.

Marxisticko-leninská filozofie vychází z toho, že svoboda je spojena s materiálním světem obklopujícím člověka — s přírodou, společností a působícími v nich zákony. Svoboda představuje panství člověka, jeho moc nad silami přírody, nad vztahy působícími ve společnosti.

Vývoj dějin svědčí o tom, že člověk stále více proniká do tajů přírody, která jej obklopuje. Pro ilustraci stačí připomenout pouze dvě sféry přírody, a to nekonečný vesmír a bezbřehý oceán mikrosvěta. V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století člověk pronikl do vesmíru, vstoupil na Měsíc, dopravil na Venuši orbitální stanici se speciálním zařízením za účelem zkoumání této planety; pronikl do tajemného mikrosvěta a dosáhl přitom významných úspěchů. V důsledku neustálého odhalování zákonitostí a tajů přírody moc člověka nad přírodou stále více a více vzrůstá a tím také se rozšiřuje sféra jeho svobody.

Vývoj přírody, společnosti a samotného člověka probíhá na základě působení objektivních zákonů. A proto v otázce dosažení svobody, jakož i v jiných základních otázkách filozofie, má významnou úlohu teorie poznání. Na rozdíl od idealismu a agnosticismu tato teorie uznává objektivní realitu vnějšího světa, působení zákonů v přírodě, společnosti, v duševním životě lidí, možnost a nutnost jejich poznání. Z toho vyplývá, že svoboda vůbec nespočívá v zdánlivé nezávislosti na zákonech přírody a společnosti, ale v jejich poznání a na tomto základě vznikající možnosti využívat těchto zákonů s určitými cíli.

Nejen v přírodě, ale i ve společnosti působí zákony nezávisle na vůli a vědomí lidí. Do té doby, dokud člověk nepoznal mechanismus působení těchto zákonů, nezřídka vystupují proti němu jako slepé, nepřátelské síly. B. Engels napsal: „Společensky účinné síly působí, dokud jsme je nepoznali a nepočítáme s nimi, úplně stejně jako přírodní síly: slepě, násilně,

³⁾ K. Marx a B. Engels: Spisy, sv. 3. Praha 1962, str. 118.

ničivě. Jakmile jsme je však poznali, jakmile jsme pochopili jejich činnost, jejich směřování, jejich účinky, záleží už jen na nás, zda je budeme stále víc podrobovat své vůli a jejich prostřednictvím dosahovat svých cílů.“⁴⁾

Působení všech těchto sil ve vztahu k přírodě, společnosti, není ničím jiným než historickou nutností. Proráží si cestu nejen v důsledku uvědomělé činnosti lidí, ale také prostřednictvím tisíce nahodilostí. V. I. Lenin, když se zamýšlí nad úvahami B. Engelse o svobodě v jeho významné práci „Anti-Dühring“, uvádí, že ta či ona zákonitost ještě nemusí být poznána člověkem. „Engels nepochybuje o tom, že existuje ‚slepá nutnost‘“, píše V. I. Lenin, „uznává, že existuje nutnost člověkem nepoznaná.“⁵⁾

To znamená, že historická nutnost nemůže být ztotožňována s vynuceným, bezvýhodným postavením lidí a svoboda vůle člověka s jeho svobodou jednání. Svoboda člověka spočívá v jeho aktivní tvůrčí činnosti, v ovládání stále nových a nových zákonů působících v přírodě a společnosti. „Vývoj vědomí u každého jednotlivého lidského individua a vývoj kolektivních poznatků všeho lidstva,“ psal V. I. Lenin, „nám na každém kroku ukazuje, . . . jak se mění slepá, nepoznaná nutnost v ‚nutnost o sobě‘, v poznanou ‚nutnost pro nás‘.“⁶⁾

Z toho plyne, že v marxisticko-leninské filozofii celá živá lidská praxe vstupuje do teorie poznání. Především tato praxe tvoří základ, reálnou bázi teorie poznání. Přitom se formuje objektivní kritérium pravdy: dokud nepoznáme zákony přírody a tyto zákony existují a působí mimo naše poznání, jsme otroky „slepé nutnosti“. Jakmile jsme tyto zákony poznali — jsme vládci přírody.

Sociálně historické zkušenosti tedy svědčí o nerozlučném spojení svobody a nutnosti. Zároveň se v samotné praxi svoboda nevyhnutelně spojuje s odpovědností. Současná filozofická literatura odhaluje vzájemnou spojitost a závislost svobody a odpovědnosti. „Svoboda,“ poznamenávají R. I. Kosolapov a V. S. Markov, „je využití poznané nutnosti pro dosažení cílů a odpovědnost je směrem činnosti, ve které se tato svoboda realizuje.“⁷⁾

Poznání zákonů působících v přírodě a společnosti a možnost jejich využití v zájmu socialismu je jedním z hlavních směrů rozvoje socialistické společnosti, včetně zralého socialismu. Avšak k tomu, aby se možnost využívat zákony přírody a společnosti přeměnila ve skutečnost, je nutná uvědomělá historická tvůrčí činnost osvobozeného lidu. V tomto postupu socialismu k pokroku svoboda a odpovědnost neexistují jeden bez druhého.

⁴⁾ K. Marx a B. Engels: Spisy, sv. 20. Praha 1966, str. 277.

⁵⁾ V. I. Lenin: Spisy, sv. 14. Praha 1957, str. 197.

⁶⁾ V. I. Lenin: Spisy, sv. 14. Praha 1957, str. 198.

⁷⁾ R. I. Kosolapov, V. S. Markov: Svoboda a odpovědnost. Moskva 1969, str. 72.

„Svoboda a odpovědnost“, jak správně uvádí L. D. Vojevodin, „jsou nerozdělitelné jako dvě stránky sociálně historické nutnosti.“⁸⁾

II.

To, že svoboda osobnosti a s ní spojené politické svobody jsou předmětem ostrých ideologických diskusí a politického boje mezi socialismem a kapitalismem, je odůvodněno praktickým významem svobody, její třídní povahou.

V kapitalistické společnosti, v podmínkách buržoazní demokracie, se práva a svobody získané dlouhodobým bojem lidových mas proti vykořisťovatelům poskytují jednotlivému občanu především do té míry, v jaké on sám vystupuje buď jako jedinec, který bojuje za svůj individuální úspěch, nebo jako zástupce buržoazního vlastnictví, buržoazních sdružení, buržoazních názorů.

Vykořisťovatelé se nebojí svobody izolovaného individua. Jejich ideologové se pokoušejí takovou svobodu ukázat jako hodnotu, která je absolutní pro všechny, ve stejné míře pro kapitalistu jako i pro dělníka.

Buržoazie však odvrhuje buržoazně demokratické svobody, jakmile vzniká nebezpečí, že se pracující a vykořisťované masy sjednotí. Avšak pracující a vykořisťovaní mohou využívat svých práv a svobod ve svém zájmu pouze do té míry, nakolik jsou jednotni a sjednoceni, nakolik je úspěšný jejich boj proti kapitalistickému vykořisťování a celému buržoaznímu řádu. A v těchto případech represivní aparát vládnoucí třídy zpravidla bezohledně potlačuje politické svobody.

Politické svobody v buržoazních státech jsou spolehlivým a jemným nástrojem politického panství vykořisťovatelů. Buržoazní ideologové a oportunisté podle slov V. I. Lenina „... vychvalují buržoazní demokracii, nazývajíce ji »demokracií« vůbec nebo, což je ještě hloupější a ještě nehoráznější, »čistou demokracií«“.⁹⁾

Imperialistická buržoazie a její přísluhovači využívají s neobyčejným cynismem hesla svobody, které má tak významnou hodnotu u lidových mas, a to proto, aby nepřipustila reálné uskutečnění politických svobod v životě pracujících. Uveďme alespoň jeden příklad. Dělnická třída, její politické strany za cenu ohromného úsilí vytvářejí vlastní tisk pro propagandu, obranu svých zájmů, cílů, názorů. Veškerý ostatní obrovský aparát prostředků masové informace — tisk, rozhlas, televize — je monopolizován buržoazií. Slouží především jejím třídním zájmům, vyjadřuje

⁸⁾ L. D. Vojevodin: *Konstitucionnyje prava i objazannosti sovetskich graždan*. Moskva 1972, str. 67.

⁹⁾ V. I. Lenin: *Spisy*, sv. 29. Praha 1955, str. 306.

její světový názor, šíří její názory a mravy, napomáhá upevňování jejího politického a ekonomického panství.

Jinak je tomu v socialistických státech, kde veškeré materiální prostředky zabezpečující uskutečňování svobody osobnosti náleží dělnické třídě, všem pracujícím.

B. Engels již více než před sto lety napsal, že základem svobody osobnosti může být pouze „... taková organizace výroby, v níž na jedné straně nemůže nikdo svalit na jiné svůj podíl produktivní práce, této přirozené podmínce lidské existence, v níž se na druhé straně produktivní práce stane z prostředku porobení prostředkem osvobození člověka...“¹⁰⁾

Takový stav vzniká za socialismu, v němž se dosahuje souladu základních zájmů osobnosti a zájmů společnosti — zájmů ekonomických. Harmonickému souladu vztahů mezi osobností a státem napomáhá také zásadně nový, lidový charakter státní moci, ideová a politická jednota sovětské společnosti, přátelství mezi národy, vlastenectví a internacionalismus, kolektivistická morálka.

V SSSR a v ostatních socialistických zemích svoboda slouží zájmům lidových mas, výstavbě nové socialistické a komunistické společnosti. Je reálným statkem, kterého ve stejné míře využívá každý občan, všechny sociální vrstvy — dělníci, rolníci, inteligence, více než sto národů a národností SSSR, veškerý sovětský lid.

Ústava SSSR zakotvuje a zaručuje nebývale široký katalog sociálně ekonomických, politických a také osobních práv a svobod, který je nemyšlitelný v podmínkách buržoazních zemí, včetně těch, jejichž politikové a ideologové lícoměrně vykřikují o „právech a svobodách člověka“.

Sociálně ekonomická práva (právo na práci, odpočinek, ochranu zdraví, právo na obydlí, vzdělání a jiná), osobní práva a svobody (nedotknutelnost osobnosti a obydlí, listovní tajemství, svoboda svědomí) v našem všelidovém státě mají stejně pevné záruky jako politické svobody: svoboda slova, tisku, shromažďování, mítinků, průvodů a demonstrací; právo každého občana účastnit se řízení státních a společenských záležitostí, projednávání a schvalování zákonů a rozhodnutí celostátního a místního významu; právo sdružovat se ve společenské organizace; právo podávat státním orgánům a společenským organizacím návrhy na zlepšení jejich činnosti, kritizovat nedostatky v jejich práci; volební právo.

Když se obrátíme k obsahu politiky, k vzájemné souvislosti politiky a veškeré činnosti pracujících, tj. k samotné podstatě, zvláště zjevně vystupuje přednost reálných politických svobod za socialismu ve srovnání s vyhlášenými, avšak zbavenými skutečného politického obsahu jejich buržoazními formami. „Politika,“ jak poukazoval V. I. Lenin, „je účast

¹⁰⁾ K. Marx a B. Engels: Spisy, sv. 20. Praha 1966, str. 289.

na státních záležitostech, zaměření státu, vymezení forem, úkolů a obsahu činnosti státu.“¹¹⁾

Svobody zakotvené v Ústavě SSSR mají jasný cíl — zapojit každého občana do řízení státu a společnosti.

Uskutečňování politických svobod za socialismu má, vezmeme-li v úvahu jejich těsné spojení s účastí občanů na řízení státu a společnosti, dva vážné důsledky.

Za prvé, používání politických svobod je nerozlučně spojeno s plněním povinností vůči společnosti. Každý občan je povinen dodržovat Ústavu SSSR a sovětské zákony; střežit zájmy sovětského státu, přispívat k upevňování jeho síly a autority, bránit socialistickou vlast; každý praceschopný občan je povinen svědomitě pracovat v jím zvolené oblasti společensky prospěšné činnosti, dodržovat pracovní kázeň; chránit a upevňovat socialistické vlastnictví, bojovat proti rozkrádání a proti plýtvání státním a společenským majetkem; cítit národní důstojnost ostatních občanů, upevňovat přátelství národů a národností Sovětského svazu. Taková jednota politických práv a povinností občanů svědčí o organickém spojení svobody a odpovědnosti za socialismu.

Za druhé, využívání politických svobod odhaluje v osobnosti tvůrčí síly, napomáhá jejímu všestrannému rozvoji, zvláště rozvoji politické kultury, vytváření širokého rozhledu, státnického přístupu k věci, samostatnosti a aktivity.

Uskutečňování politických svobod napomáhá podstatnému upevňování státu a zároveň efektivně podporuje všestranný rozvoj osobnosti. V tom spočívají zdroje harmonického souladu zájmů státu a osobnosti, který existuje jen za socialismu. Tuto harmonii zájmů vyjadřuje čl. 20 Ústavy SSSR v podobě známého komunistického ideálu, který zformulovali K. Marx a B. Engels v „Manifestu komunistické strany“ — „Svobodný rozvoj každého je podmínkou svobodného rozvoje všech.“¹²⁾

Sovětský všelidový stát, jenž se řídí uvedeným marxistickým postulátem, pokládá za svůj cíl rozšiřovat reálné možnosti zabezpečující, aby občané mohli využít svých tvůrčích sil, schopností a talentu k všestrannému rozvoji osobnosti. Tato důležitá teze je zakotvena v Ústavě SSSR (čl. 20). Tak se vytvářejí všechny nezbytné podmínky pro stálý růst politické aktivity sovětských občanů, pro všestranné uskutečňování jejich politických svobod.

Politické a jiné svobody občanů v socialistickém státě se uskutečňují na základě zásad zakotvených v Ústavě SSSR — včetně zásady rovnoprávnosti občanů, socialistického humanismu a proletářského internacio-

¹¹⁾ V. I. Lenin: Spisy, sv. 41. Praha 1968, str. 364.

¹²⁾ K. Marx a B. Engels: Spisy, sv. 4. Praha 1958, str. 450.

nalismu. V Ústavě SSSR je zákonodárně zakotvena rovnost práv občanů bez ohledu na národní a rasovou příslušnost i na pohlaví. Toto ustanovení, stejně jako jiné právní normy zakotvující svobodu osobnosti, vyjadřuje nejen proletářský internacionalismus, ale rovněž socialistický humanismus. Lze to vysvětlit tím, že uvedené zásady jsou důležitou součástí marxisticko-leninského světového názoru. Podle názoru V. I. Lenina humanismus, lidumilství jsou nejzákladnější, nejelementárnější zásady, přesvědčení a principy veškeré demokracie.¹³⁾ Skutečná svoboda osobnosti za socialismu je možná i proto, že základem vzájemných vztahů mezi státem a osobností jsou ušlechtilé ideály humanismu a internacionalismu.

III.

Odcizení mezi státem a osobností, které je vlastní buržoaznímu zřízení založenému na soukromém vlastnictví, a antagonistické rozpory existující mezi nimi se překonávají pouze v podmínkách socialistického zřízení. Socialismus založený na společenském vlastnictví výrobních prostředků navždy odstranil vykořisťování člověka člověkem a vytvořil všechny potřebné podmínky pro nové, světovým dějinám dosud neznámé vztahy mezi státem a osobností.

Historické zkušenosti svědčí o tom, že pouze socialismus vytváří objektivní podmínky pro skutečnou svobodu lidské osobnosti, která je zároveň základem všestranného rozvoje schopností a talentu člověka. Takovými objektivními podmínkami existujícími v socialistické společnosti jsou: socialistická hospodářská soustava, socialistické vlastnictví výrobních prostředků a výrobní vztahy, které se vytvářejí za těchto podmínek.

Protikladnost vlastnických vztahů buržoazní a socialistické společnosti má za následek nesmiřitelnost koncepcí svobod v těchto odlišných sociálních formacích. Ve středu socialistické koncepce stojí sama osobnost, její možnosti účastnit se pokorování přírody, řídit státní záležitosti, možnost jejího tvůrčího a harmonického rozvoje. Středem buržoazní doktriny o svobodě je soukromé vlastnictví; přitom jako hlavní kritérium svobody vystupuje možnost mít toto vlastnictví.

Mezinárodní zkušenosti z vývoje reálného socialismu potvrzují objektivní historickou spravedlnost socialistické koncepce svobody. Dynamismus, jenž je organicky vlastní socialismu, jeho neustálé zdokonalování, jeho postup směrem k pokroku je doprovázen vývojem vztahů mezi státem a osobností. V důsledku toho s postupem vývoje socialismu se stále více naplňuje harmonie zájmů mezi státem a osobností.

¹³⁾ V. I. Lenin: Spisy, sv. 18. Praha 1957, str. 323.

Nová etapa rozvoje socialismu v SSSR, vybudování rozvinuté socialistické společnosti, vedla k dalšímu zdokonalování svobody osobnosti a k zakotvení nových základních práv, svobod a povinností občanů v ústavě. Rozvoj svobody osobnosti se ubírá dvěma směry: za první, ústava zakotvuje nová práva, svobody a povinnosti, rozšiřuje se jejich katalog; za druhé, podstatně se zvětšuje rozsah materiálních záruk základních práv a svobod občanů.

Tento proces znamená, že zároveň s vývojem socialismu probíhají také podstatné kvalitativní změny institutu základních práv, svobod a povinností občanů. Před vybudováním základů socialismu nebylo v Ústavě SSSR ani v ústavách svazových republik zakotveno právo na práci, vzdělání, sociální zabezpečení ve stáří, při ztrátě pracovní schopnosti a v případě nemoci. Tehdy ještě nebyly vytvořeny materiální podmínky, které by mohly zaručovat uskutečňování výše uvedených a některých dalších základních práv občanů. Teprve když národy SSSR započaly s výstavbou rozvinutého socialismu, v Ústavě SSSR z roku 1936 byla zakotvena tato a řada jiných základních práv a svobod občanů.

Nová etapa — vybudování rozvinuté socialistické společnosti v SSSR — vede k dalšímu zdokonalování svobody osobnosti a k zakotvení nových základních práv, svobod a povinností občanů v ústavě. Nutnost takového řešení dané problematiky je určována současným obdobím vývoje naší společnosti.

Ústava SSSR z roku 1977 je ústavou rozvinutého socialismu, která poprvé zakotvuje nové politické a jiné svobody, nová základní práva a povinnosti občanů. K nim náleží politické svobody, jako např. právo každého občana účastnit se řízení státních a společenských záležitostí, projednávání a schvalování zákonů a rozhodnutí celostátního a místního významu (čl. 48); právo podávat státním orgánům a společenským organizacím návrhy na zlepšení jejich činnosti a kritizovat nedostatky v jejich práci (čl. 49); do této skupiny také patří nová ústavní povinnost ctít národní důstojnost ostatních občanů a upevňovat přátelství národů a národností sovětského mnohonárodního státu (čl. 64), která má výrazně politický charakter. Mezi nové svobody a základní práva, které poprvé jsou zakotveny v Ústavě SSSR z roku 1977, náleží také svoboda vědecké, technické a umělecké tvorby (čl. 47); právo na ochranu zdraví (čl. 42); právo na obydlí (čl. 44); právo užívat kulturního bohatství (čl. 46) a jiné.

V Ústavě SSSR z roku 1977 jsou utvrzeny nové materiální záruky základních práv a svobod občanů. Na jedné straně jsou to materiální záruky základních práv a svobod, které nebyly upraveny v Ústavě SSSR z roku 1936, na druhé straně to jsou nové materiální záruky těch základních práv, která byla zakotvena i v dříve platném základním zákonu SSSR i v Ústavě SSSR z roku 1977. Např. svoboda slova, tisku, shromažďování,

mítinků, průvodů a demonstrací je dnes zajištěna nejen tím, že pracujícím a jejich organizacím jsou dány k dispozici veřejné budovy, ulice a náměstí, ale i novými zárukami, jako je rozsáhlé rozšiřování informací a možnost využívat tisku, televize a rozhlasu.

Rozvinutý socialismus, růst materiálních možností společnosti a státu, zlepšování životních podmínek, vzestup kultury, vzdělání a růst uvědomělosti lidí vtiskují socialistické demokracii, základním právům a svobodám občanů větší účinnost.

Tento proces závisí nejen na objektivních podmínkách, ale také na samostatnosti a aktivitě mas. Právě proto tak velkého významu nabývá úkol neustále zvyšovat politickou kulturu každého občana, rozvíjet právní vědomí lidových mas, jejich schopnost využívat politických svobod.

Za rozvinutého socialismu politické svobody jsou nejen výsledkem, produktem socialistických společenských vztahů, ale též jedním z důležitých prostředků dalšího pokroku a zdokonalování socialistického způsobu života.

Tuto dvojedinou úlohu politických svobod a perspektivy jejího budoucího rozvoje vyjadřuje Ústava SSSR z roku 1977. „Socialistické zřízení,“ jak se praví v čl. 39, „zajišťuje rozšiřování práv a svobod a neustálé zlepšování životních podmínek občanů podle uskutečňování programů sociálně ekonomického a kulturního rozvoje.“

IV.

Důležitým aspektem, charakterizujícím politické svobody v socialistické společnosti, je jejich vztah k politickému systému této společnosti. Politické svobody v SSSR jsou těsně spjaty s každou složkou politického systému, tj. všelidovým státem a s jeho zastupitelskými sbory — sověty, společenskými organizacemi, pracovními kolektivy a s komunistickou stranou, vedoucí a usměrňující silou sovětské společnosti, jádrem jejího politického systému.

Sovětský stát v období rozvinutého socialismu je politickou organizací všeho lidu. Socialistický všelidový stát, jak je řečeno v Ústavě SSSR, vyjadřuje „... vůli a zájmy dělníků, rolníků a inteligence, pracujících všech národů a národností země“. Sovětský všelidový stát představuje novou etapu v rozvoji tvůrčí činnosti socialistického státu v době, kdy jeho bezprostředním cílem je vybudovat beztrždní socialistickou společnost.

Veškerá činnost sovětského státu za těchto podmínek je nerozlučně spjata s rozšiřováním socialistické demokracie, rozvojem všech forem lidové vlády, nejúplnějším a nejefektivnějším využitím politických svobod. Právě proto novou podstatnou skutečností, která charakterizuje svobodu osobnosti ve všelidovém státě včetně jejich politických svobod, je to, že Ústava

SSSR z roku 1977 zakotvuje povinnosti státu vůči každému občanu. Podle Ústavy SSSR sovětský stát představovaný jeho státními orgány a funkcionáři je povinen projevovat úctu k osobnosti a chránit práva a svobody občanů (čl. 57).

Politické svobody v socialistickém státě jsou rovněž nerozlučně spjaty se zastupitelskými sbory — sověty, které tvoří jeho politický základ.

Vydobytí socialistických politických svobod dělnickou třídou a všemi pracujícími v říjnu 1917 bylo nevyhnutelně doprovázeno budováním nových, socialistických zastupitelských sborů. Z toho vyplývá, že na jedné straně zrod zastupitelské soustavy SSSR je spojen s politickými svobodami. Na druhé straně samotné politické svobody jsou plodem socialistických zastupitelských sborů, bez jejichž vytvoření by nebylo možné stvrdit tyto politické svobody.

Těsné spojení lidových zastupitelských sborů a politických svobod se neomezuje pouze na období jejich vzniku. Bude existovat tak dlouho, dokud existuje stát a jeho orgány. Toto spojení se projevuje také v tom, že skutečně lidové zastupitelské sbory mohou správně pracovat a co nej přesněji vyjadřovat vůli lidu jen v podmínkách skutečné politické svobody. Především politické svobody poskytují prostor pro formování veřejného mínění a poté i vůle lidu v nejvyšším zastupitelském sboru, zabezpečují zapojování pracujících do správy státu, vytvářejí potřebné podmínky pro svobodné vyjádření vůle každého voliče a všeho sovětského lidu ve volbách do všech zastupitelských sborů, počínaje vesnickým sovětem lidových poslanců až po Nejvyšší sovět SSSR.

Nerozlučné sepětí zastupitelské soustavy s politickými svobodami má zvláštní význam v činnosti nejvyššího zastupitelského sboru — Nejvyššího sovětu SSSR. V souladu s objektivními podmínkami rozvoje sovětské společnosti Nejvyšší sovět SSSR zákonodárně upravuje nová ústavní práva a svobody sovětských občanů. Tato skutečnost nachází své konkrétní vyjádření v základním zákoně všelidového státu — v Ústavě SSSR z roku 1977. Schválením ústavy Nejvyšší sovět SSSR vytvořil nové příznivé podmínky pro činnost celé soustavy zastupitelských sborů, pro účinnější účast občanů SSSR na správě státu.

Spojení společenských organizací s politickými svobodami je dvojité: za prvé, společenské organizace vystupují jako jeden z prvků politického systému, který působí vzájemně s politickými svobodami; za druhé, ve vytvoření a v činnosti společenských organizací se konkrétně projevuje jedna z politických svobod.

Podle ústavy občané SSSR v souladu s cíli komunistické výstavby „mají právo sdružovat se ve společenské organizace, které pomáhají rozvíjet politickou aktivitu a iniciativu a uspokojovat jejich mnohostranné zájmy“ (čl. 51). Občané SSSR jsou členy různých společenských organi-

zací: odborů, družstev, mládežnických, sportovních a branných organizací, kulturních, vědeckých a technických společností.

Odbory sdružující v současné době 126 miliónů členů, Komunistický svaz mládeže, který sjednocuje ve svých řadách 40 miliónů chlapců a dívek, a další společenské organizace hrají významnou úlohu ve státní výstavbě a při řešení důležitých politických záležitostí. Aktivně se zúčastňují takové formy uskutečňování státní moci, jako jsou volby do zastupitelských sborů — do sovětů lidových poslanců, jichž je více než 51,5 tisíce.

Společenské organizace se přitom podílejí na vytváření volebních komisí, navrhuji své kandidáty na poslance, uskutečňují kontrolu nad volbami. Společenským organizacím náleží významná úloha při formování pokynů voličů, při skládání účtů poslanci ze své práce a z práce sovětu voličům, při odvolání poslance, který zklamal důvěru voličů.

Zvláštní význam má účast společenských organizací na zákonodárné činnosti. Celosvazovým orgánům společenských organizací podle Ústavy SSSR z roku 1977 náleží právo zákonodárné iniciativy v Nejvyšším sovětu SSSR, tj. právo předkládat k projednání návrhy zákonů. Ve svazových a autonomních republikách patří stejné právo příslušným republikovým orgánům společenských organizací. Nejdůležitější funkcí společenských organizací, která má státoprávní význam a byla poprvé zakotvena v Ústavě SSSR, je povinnost chránit práva a svobody občanů (čl. 57).

Činnost společenských organizací v oblasti státní výstavby, účast desítek a stovek miliónů jejich členů na řízení státu za rozvinutého socialismu svědčí o tom, že je to jedna z forem socialistické lidovlády, která působí společně a souběžně se zastupitelskou a přímou demokracií.

Každá složka politického systému ve své činnosti, zejména při řešení otázek státní výstavby, aktivně využívá politických svobod. Platí to i pro pracovní kolektivy, jimž náleží významná úloha nejen v projednávání a rozhodování otázek při řízení podniků a zařízení, např. zlepšení pracovních a životních podmínek, ale i v rozhodování státních záležitostí.

Pracovní kolektivy vysílají své zástupce do volebních komisí pro volby do sovětů, mají právo navrhopvat kandidáty na poslance všech sovětů včetně Nejvyššího sovětu SSSR, mohou dát podnět k odvolání poslance a taktéž projednat a rozhodovat o této otázce. Poslanci sovětů skládají účty ze své práce a činnosti sovětů nejen voličům, ale i pracovním kolektivům, které navrhly jejich kandidatury na poslance.

Zkušenost mnohých místních sovětů svědčí o tom, že pracovním kolektivům se předkládají k posouzení velmi důležité otázky státní, hospodářské a sociálně kulturní výstavby. Tak např. každé dva roky sovět lidových poslanců Tomské oblasti předkládá k posouzení pracovním kolektivům návrh rozhodnutí o správní odpovědnosti za porušení veřejného

pořádku na území Tomské oblasti. V téže oblasti i městské sověty předkládají pracovním kolektivům návrhy svých rozhodnutí k posouzení.

Jádrem politického systému sovětské společnosti, jeho vedoucí a usměrňující silou je Komunistická strana Sovětského svazu. KSSS stanoví politickou strategii výstavby komunismu, rozvoje celého politického systému společnosti — všelidového státu, zastupitelských orgánů, společenských organizací, pracovních kolektivů. Strana přitom vyjadřuje své politické ideje v zásadních politických a ideologických dokumentech, které přispívají k rozvoji politického systému společnosti, k zdokonalování demokracie a k rozvoji politických a jiných svobod občanů. Na tomto základě KSSS řídí gigantickou přetvářející činnost zaměřenou na upevňování celého politického systému — státu a jeho zastupitelských orgánů, společenských organizací a pracovních kolektivů.

Spojení teoretické činnosti komunistické strany s živou praxí socialistické a komunistické výstavby desítek a stovek miliónů pracujících je zdrojem obrovské přetvářející síly teorie vědeckého socialismu. Strana tvůrčím způsobem rozvíjí marxisticko-leninskou teorii a řídí se objektivními zákonitostmi přechodu společnosti od kapitalismu ke komunismu. Na tomto základě KSSS rozpracovala vědeckou koncepci rozvinuté socialistické společnosti, jejíž základní ideje byly vyjádřeny v Ústavě SSSR, zejména v ustanoveních o politickém systému společnosti, o politických a jiných svobodách. Tato novátorská tvůrčí koncepce tvoří dnes základ veškeré činnosti komunistické strany.

V souladu s koncepcí, kterou vypracovala Komunistická strana Sovětského svazu, Svaz SSR v současné době prochází vývojově dlouhou etapou rozvinutého socialismu. Tato etapa odkrývá nové možnosti pro rozvoj osobnosti a jejích politických svobod. „Při zdokonalování rozvinutého socialismu,“ uvedl M. S. Gorbačov, „jde koneckonců o to, rozšiřovat možnosti pro rozvoj osobnosti a iniciativy sovětského člověka jako pracovníka a občana, který je hospodářem své země.“¹⁴⁾

Златопольский, Д. Л.:

РАЗВИТОЙ СОЦИАЛИЗМ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ СВОБОДЫ В СССР

Резюме

Политические свободы — свобода слова, печати, собраний и другие — важнейшая составная часть свободы личности. Историческое назначение свободы, ее классовый характер определяют противостоящее друг другу мировоззрение, фи-

¹⁴⁾ М. S. Gorbačov: Tvůrčí aktivita lidu. Praha 1985, str. 12—13.

лософию в социалистических государствах, с одной стороны, и в буржуазных — с другой.

Свобода существует не сама по себе как некоторая абстрактная ценность, а в рамках современного общества — социалистического и буржуазного; она выступает прежде всего как свобода личности и, следовательно, как атрибут определенных классов, наций, народов, других социальных общностей, в которых действует личность.

Свобода выступает, вместе с тем, с одной стороны, как продукт развития общества, а с другой — как фактор, определяющий перспективу развития данного общества.

В СССР и других странах социализма свобода служит интересам народных масс, делу строительства социалистического и коммунистического общества. Политические свободы в СССР, как и в других социалистических странах, постоянно развиваются. В статье показано развитие политических свобод в СССР и их роль в совершенствовании социалистической демократии.